

Олександр Романович Мазуркевич народився 9 вересня 1913 р. у с. Жабокрич (тепер с. Торків) Тульчинського району Вінницької області в батрацькій сім'ї. Педагогічну освіту здобув у Тульчинському педагогічному технікумі, філологічну — у Вінницькому педагогічному інституті на факультеті мови й літератури, який закінчив 1941 р. У 1930—1931 рр. О. Р. Мазуркевич працював учителем початкової школи в с. Кобилівка (тепер с. Зарічне) Тульчинського району Вінницької області; в 1937—1941 рр. — учителем російської та української мови й літератури, директором середньої школи, завідувачем педагогічного кабінету в м. Тростянець Вінницької області; у 1941 р. — вчителем російської і української мови та літератури в середній школі с. Куземін Грунського району Сумської області; у 1941 р. — директором середньої школи с. Попівка Татіщевського району Саратовської області.

Олександр Романович — учасник війни. Потрібно зазначити, що і в воєнну пору він не полишав пера, протягом 1942—1943 рр. у щоденній газеті Південно-Уральського військового округу «Сталінець» публікував свої патріотичні статті. Після повернення з фронту в 1945—1950 рр. О. Р. Мазуркевич працював заступником директора (проректором), старшим викладачем кафедри російської літератури Вінницького педінституту. Його колега З. Грузман згадував, що лекції Олександра Романовича «відзначались не тільки глибиною аналізу художнього твору, а й якоюсь виключною емоційністю, образністю. Він умів зацікавити студентів чарівною поезією Лесі Українки, неповторними ліричними новелами Михайла Коцюбинського...».

У 1950—1958 рр. О. Р. Мазуркевич був головним редактором журналу «Радянська школа», працював старшим науковим співробітником відділу літератури Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, а з 1958 р. — завідувачем відділу літератури, завідувачем відділу методики російської, української літератури, історії, суспільствознавства, основ держави і права цього інституту. Одночасно викладав у Київському державному університеті теорію літератури, в Київському педагогічному інституті — методику літератури.

МАЗУРКЕВИЧ
Олександр
Романович
(1913—1995)

Учитель, педагог,
фахівець з методики
літератури

У 1952 р. О. Р. Мазуркевич захистив кандидатську дисертацію, в 1964 — докторську, а в 1966 р. йому присвоєно вчене звання професора. Докторську дисертацію він захищав на основі своєї книги «Нариси історії методики української літератури».

Плідною була діяльність Олександра Романовича на науковій ниві. Протягом 45 років учений досліджував проблеми літературної освіти, історію української літератури, творчість та педагогічні погляди Г. С. Сквороди, І. П. Котляревського, Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, М. М. Коцюбинського, Лесі Українки, А. Ю. Тесленка, С. В. Васильченка, П. А. Грабовського. Відновив забуті імена Х. Д. і Х. О. Алчевських, І. Г. Прижова, В. П. Коховського, В. В. Князева, Д. М. Ревуцького.

У літературознавстві вчений виступив послідовником О. І. Білецького, а в методиці літератури — В. В. Голубкова і Т. Ф. Бугайко. До речі, О. І. Білецький був його науковим керівником під час написання кандидатської та науковим консультантом у написанні докторської дисертацій.

Перші друковані праці О. Р. Мазуркевича побачили світ у 1928 р. Він працював у галузі критики, літературознавства, методики літератури, історії педагогіки. Його перу належить більш як 300 наукових праць, серед яких 68 книг, у тому числі 6 підручників; 30 брошур; численні статті у збірниках, журналах і газетах, зокрема 16 опубліковано в зарубіжних виданнях.

Учений брав участь у редагуванні та впорядкуванні книг. Окремими виданнями вийшли його дослідження: «Микола Островський» (у співавторстві з К. Островською, 1953), «Вивчення творчості П. А. Грабовського в школі» (у співавторстві з М. А. Якименком, 1956), «И. Г. Прыжов. Из истории русско-украинских литературных связей» (1958), «Письменник і життя» (1958), «Виховна сила художньої літератури» (1960), «Визначні українські педагоги — народні просвітителі. Х. Д. Алчевська та її сподвижники» (1963), «Високе покликання учителя літератури» (1968), «Метод і творчість» (1973), «За рідне слово в рідній школі. Нариси з історії української словесності. XIX — поч. XX століття» (1993). Він був упорядником збірників «Партія веде», «Зброєю слова», «М. В. Гоголь», а також автором і науковим редактором книг про творчість Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, П. А. Грабовського, М. М. Коцюбинського, Лесі Українки, відповідальним редактором щорічника «Методика викладання української мови і літератури». Олександр Романович послідовно працював над удосконаленням літературної освіти, виступав проти формалізму, схоластики, демагогії у викладанні словесності, своїми публікаціями протистояв застою в методиці літератури.

Демократичні процеси, пов'язані з «хрущовською відлигою», сприяли появі праць, присвячених педагогам, діяльність яких за часів культу особи Сталіна замовчувалася. У цьому контексті вагомим історико-педагогічним працею є монографія О. Р. Мазуркевича «Визначні українські педагоги — народні просвітителі. Х. Д. Алчевська та її сподвижники». На широкому фактологічному матеріалі автор показав творчий шлях Х. Д. Алчевської, її просвітницьку і педагогічну діяльність, досвід організації навчального процесу в школі дорослих. Цю працю високо оцінив відомий історик педагогіки О. Г. Дзеверін: «...слід вітати наукову ініціативу О. Р. Мазуркевича, який вперше почав у широкому плані досліджувати освітню діяльність Х. Д. Алчевської і написав хорошу, змістовну книжку про неї».

О. Р. Мазуркевич брав участь у створенні підручників, методичних посібників для вчителів літератури. Зокрема, він є співавтором підручників

будучи важко хворим, він опублікував такі актуальні статті: «Рідне слово в концепції національної освіти» (1993), «Воскресіння нетлінного Відродження заповітного в концепції національної освіти» (1994), «Наша національна гордість М. Гоголь» (1994), «Наша національна гордість М. Гоголь. Гоголь належить Україні» (1995), «Панько Куліш в оцінці М. Коцюбинського» (1996) та ін.

Зміст останніх праць О. Р. Мазуркевича відображав нове бачення вченого на висвітлення проблем літературної і мовної освіти України. Так, у ґрунтовній статті «Рідне слово в концепції національної освіти» автор показує боротьбу українського народу за рідне слово в рідній школі, доводить, що основою концепції національної школи є утвердження рідного слова, «зрошеного на своєму ґрунті — глибоко національному, й піднесеного до світової висоти — загальнолюдських цінностей». На його думку, розбудова національної школи, а в ній — літературної освіти буде плідною «...тільки в спільній творчій праці педагога з вихованцями над освоєнням невичерпної нашої національної спадщини. Результативність же її визначальною мірою залежить від осягнення всього шляху боротьби за національну школу, становлення і розвитку в ній духовної основи народу... — рідного слова».

Очевидці згадують, що Олександр Романович був інтелігентною, доброзичливою людиною з почуттям гумору й цікавим співрозмовником. Він був великим книголюбом, зібрав прекрасну бібліотеку, що складалася з наукових праць, художніх творів, книг із різних галузей мистецтва, економіки, культури народів (понад 1000 примірників). Олександр Романович був людиною енциклопедичних знань, володів польською, болгарською, словацькою, сербською, німецькою мовами. Він був членом Спілки письменників, Спілки журналістів, автором праць з літературознавства, літературно-художньої критики, публіцистики.

Справжньою опорою і першим слухачем статей і доповідей вченого була його дружина Ольга Опанасівна, у шлюбі з якою вони прожили майже 60 років і виховали сина й доньку.

О. Р. Мазуркевич мав дружні стосунки зі М. П. Стельмахом, Ю. О. Збанацьким, П. М. Вороньком, листувався з П. Г. Тичиною, О. М. Підсухою. А В. М. Сосюра в 1960 р. подарував вченому свою збірку творів із написом: «Я люблю вкраїнську мову так, як рідную ріллю, і за мужність принципову Мазуркевича люблю».

Основний період діяльності О. Р. Мазуркевича припадає на непростий час ідеологічного тиску, коли вияви національної культури потрібно було кваліфікувати як прояв буржуазного націоналізму і послідовно викоринювати їх. Тому необхідно було пристосовуватися і знаходити можливості для збереження, розвитку й утвердження рідної мови і літератури. Більшість його праць (до 90-х років ХХ ст.) мають ідеологічне забарвлення, та попри те вони сприяли розвитку української літератури, методики її викладання в школі.

Помер О. Р. Мазуркевич 8 жовтня 1995 року. Літературно-педагогічній діяльності Олександра Романовича дали високу оцінку у своїх статтях О. Г. Дзевєрін, М. Г. Стельмахович, С. Х. Чавдаров. Науково-педагогічна спадщина вченого багатогранна, вагома й потребує глибокого неупередженого наукового дослідження та оцінки.

- Мазуркевич О. Р., Білецький О. І., Бабишкін О. К. та ін. Українська література: Підруч. для 9 кл. К., 1953—1971.
- Мазуркевич О. Р., Бабишкін О. К., Борщевський В. М. та ін. Українська література: Хрестоматія для 9 класу. К., 1953—1971.
- Мазуркевич О. Р. Вклад І. Франка в методику літератури // Л-ра в шк. 1956. № 6.
- Мазуркевич О. Р. Нариси з історії методики української літератури. К., 1961.
- Мазуркевич О. Р. З педагогічної спадщини в галузі методики української літератури (А. Свидницький, Х. Д. Алчевська, І. С. Нечуй-Левицький, Леся Українка, М. П. Старицький) // Наук. зап. «Л-ра в шк.». К., 1961. Т. 17. Вип. 4.
- Мазуркевич О. Р. Мистецтво і слово виховання. К., 1962.
- Мазуркевич О. Р. Шевченко, наука і школа // Наук. зап. «Л-ра і мова в шк.». К., 1963. Т. 19. Вип. 5.
- Мазуркевич О. Р. Біля джерел системи освіти дорослих (М. О. Алчевський) // Рад. шк. 1965. № 4.
- Мазуркевич О. Р. Підвищення виховної літератури в школі: Метод. лист. К., 1967.
- Мазуркевич О. Р., Борщевський В. М. та ін. Українська література: Хрестоматія для 10 класу. К., 1967—1992.
- Мазуркевич О. Р. Борщевський В. М. та ін. Українська література: Підруч. для 10 кл. К., 1967—1994.
- Мазуркевич О. Р. Високе покликання вчителя літератури. К., 1968.
- Мазуркевич О. Р. Спрямування методики літератури // Укр. мова і л-ра в шк. 1970. № 4.
- Мазуркевич О. Р. Невідомий рукопис Х. Д. Алчевської з методики навчання грамоти // Почат. шк. 1971. № 6.
- Мазуркевич О. Р. Воробйов В. Ф. та ін. Теорія літератури: Підруч. для філол. ф-тів ун-тів. К., 1975.
- Мазуркевич О. Р. Урок літератури // Радуга. 1978. № 3.
- Мазуркевич О. Р. Просвітитель-педагог Х. Д. Алчевська, її школа і творча спадщина // Мухін М. І. Педагогічні погляди і освітня діяльність Х. Д. Алчевської. К., 1979.
- Мазуркевич О. Р. Спрямування розвитку методики літератури // Методика викладання укр. мови і л-ри. К., 1983. Вип. 9.
- Мазуркевич О. Р., Борщевський В. М. Українська література в 9 класі: Посіб. для вчителів. К., 1985.
- Мазуркевич О. Р. Посилити виховання учнів засобами літератури // Укр. мова і л-ра в шк. 1985. № 7.
- Мазуркевич О. Р. На чатах правди і науки (В. О. Сухомлинський) // Спогади про Сухомлинського. К., 1990.
- Мазуркевич О. Р. Терни в лихоліття голодомору. Трускавець, 1993.
- Мазуркевич О. Р. За рідне слово в рідній школі: Нариси з історії української словесності. (XIX—поч. XX століття). Київ; Херсон, 1993.
- Мазуркевич О. Р. Колючий вінок голодомору // Голод на Поділлі: Книга свідчень / Ред.-упор. В. Мацько. Кам'янець-Поділ., 1993.
- Мазуркевич О. Р. Рідне слово в концепції національної освіти // Рідна шк. 1993. № 9—10.
- Мазуркевич О. Р. Наша національна гордість М. Гоголь // Відродження. 1994. № 4.
- Мазуркевич О. Р. Воскресіння нетлінного: Відродження заповітного в концепції національної освіти // Рідна шк. 1994. № 7—10.

Література

Русько О. Нові надбання педагогічної науки. До присудження премії К. Д. Ушинського // Рад. освіта. 1962. 17 берез.

Чавдаров С. Х. История служит современности // Учит. газ. 1962. № 8. Дек.

Дзверін О. Г. Життя для освіти народу // Рад. шк. 1964. № 5.

Ставенко А. Люди наших вузів: Критерії науковця // Рад. освіта. 1967. № 100. Груд.

Учені вузів Української РСР / Попов В. М., Полурез В. І., Дяченко Ю. П. та ін. К., 1968.

Мацько В. Школа Академіка Мазуркевича // Кам'янець-Поділ. вісн. 1993. 1 верес.

Стельмахович М. Г. Людина, сповнена енергії і творчої наснаги // Західний кур'єр. 1993. № 36.

Грузман З. Вчений-педагог // Педагог. 1993. 16 верес.

Киричук О., Стельмахович М. З покоління першопроходців // Освіта. 1994. 31 січ.

Березівська Л. Українські вчені-методисти: Олександр Романович Мазуркевич (1913—1995) // Укр. мова і л-ра в шк. 2003. № 5.